

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МАГІСТЕРСЬКІ СТУДІЇ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ

Випуск 3

Збірник наукових праць магістрів ОП
«Дошкільна освіта. Інклюзія»,
«Початкова освіта»,
«Фізична культура та спорт»,
«Практична психологія»,
«Менеджмент. Управління закладом
загальної середньої освіти»

Київ 2025

УДК 37(063).
973.202 я1

**Магістерські студії психолого-педагогічного факультету
Маріупольського державного університету: збірник наукових праць
здобувачів ОС Магістр ОП «Дошкільна освіта. Інклюзія», «Початкова освіта»,
«Фізична культура та спорт», «Практична психологія», «Менеджмент.
Управління закладом загальної середньої освіти» / за заг. ред. Л.В. Задорожної-
Княгницької. Випуск 3. Київ: МДУ, 2025. 522 с.**

Рекомендовано до друку Вченою радою психолого-педагогічного факультету
Маріупольського державного університету
(протокол №2 від 27 листопада 2025 року)

© Колектив авторів, 2025

- Delinquency*. 2011. Vol. 38, No.4. P. 319–361. DOI: <https://doi.org/10.1177/0022427801038004001>.
2. Becker H. S. *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. New York: Free Press, 2003.
 3. Bronfenbrenner U. *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Cambridge (MA): Harvard University Press, 1999. 56 p.
 4. Dishion T., Forgatch M., Chamberlain P., Pelham W. E. The Oregon Model of Behavior Family Therapy: From Intervention Design to Promoting Large-Scale System Change // *Behavior Therapy*. 2016. Vol. 47, No. 6. P. 812–837. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.beth.2016.02.002>.
 5. Goto R., Hiraoka K., Okubo R. та ін. Mental Health of Adolescents Exposed to the War in Ukraine. *JAMA Pediatrics*. 2024. Vol. 178, No. 6. P. 639–648. URL: <https://jamanetwork.com/journals/jamapediatrics/fullarticle/2816152>
 6. Gottfredson M. R.; Hirschi T. *A General Theory of Crime*. Stanford: Stanford University Press, 2000. P 130 p.
 7. Hirschi T. *Causes of Delinquency*. Berkeley: University of California Press, 2019. 78 p.
 8. Lemert E. M. *Social Pathology: A Systematic Approach to the Theory of Sociopathic Behavior*. New York: McGraw-Hill, 2011. 94 p.
 9. Merton R. K. Social Structure and Anomie. *American Sociological Review*. 2008. Vol. 3, No. 5. P. 67–68. DOI: <https://doi.org/10.2307/2083933>
 10. Moffitt T. E. Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review*. 2003. Vol. 100, No. 4. P. 674–701. DOI: <https://doi.org/10.1037/0033-295X.100.4.674>
 11. UNICEF Ukraine. Mental Health & MHPSS (2024–2025). URL: <https://www.unicef.org/ukraine/en/topics/mental-health>
 12. Vazsonyi A. T.; Mikuška J.; Kelley E. L. It's Time: A Meta-Analysis on the Self-Control–Deviance Link. *Journal of Criminal Justice*. 2017. Vol. 48. P. 48–63. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2016.10.001>
 13. WHO Europe. Three years of war: rising demand for mental health support, trauma care and rehabilitation. URL: <https://www.who.int/europe/news/item/24-02-2025-three-years-of-war-rising-demand-for-mental-health-support-trauma-care-and-rehabilitation>

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ АУТОАГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Марина Нетреба, кандидат філологічних наук, доцент кафедри педагогіки та освіти

Максим Самойленко, здобувач ступеня вищої освіти «магістр» за спеціальністю «Психологія»

SOCIAL-PSYCHOLOGICAL FACTORS OF AUTO-AGGRESSIVE BEHAVIOR DURING WAR

Maryna Netreba, candidate of philological sciences, associate professor of the pedagogy and education department

Maksym Samoilenko, master's student in Psychology

Анотація. У статті розглядаються соціально-психологічні чинники, що впливають на формування аутоагресивної поведінки в умовах війни. Показано роль стресових факторів, травматичного досвіду, соціальних змін у виникненні та посиленні саморуйнівних тенденцій особистості

Ключові слова: аутоагресія, війна, соціально-психологічні чинники, саморуйнівна поведінка, психічне здоров'я.

Abstract. *The article examines socio-psychological factors affecting the formation of auto-aggressive behavior in wartime conditions. The role of stress factors, traumatic experience, social changes in the emergence and strengthening of self-destructive tendencies of the individual is shown.*

Key words: *auto-aggression, war, social-psychological factors, self-destructive behavior, mental health.*

Проблема аутоагресивної поведінки особистості набула особливої актуальності в сучасних складних соціальних умовах. Дослідження цього типу поведінки є важливим напрямом у психології, психіатрії та суїцидології, охоплюючи дослідницьку, лікувально-діагностичну та профілактичну роботу.

В умовах поточної ситуації термін «аутоагресивна поведінка» характеризується певною неоднозначністю. У науковій літературі використовується низка синонімів. Зокрема, В. Руженков і В. Понамарьов застосовують термін «саморуйнівна поведінка», тоді як А. Ляхович, І. Риткіс та інші вчені оперують поняттям «аутодеструктивна поведінка». А. Калашнікова, А. Олійник, А. Сисоев та інші дослідники використовують термін «суїцидальна поведінка». Ці терміни найчастіше вживаються як синонімічні та інтегрують різноманітні аутоагресивні дії – від легкої несуїцидальної аутоагресії до тих, що призводять до інвалідації або завершених суїцидів.

Дослідження соціально-психологічних чинників, що зумовлюють формування аутоагресивної поведінки особистості, набуває особливої актуальності в умовах сучасних соціальних змін, підвищеного рівня стресу, конфліктів, воєнних дій та ізоляції. Соціальне середовище, у якому перебуває людина, істотно впливає на її психоемоційний стан, рівень самооцінки та здатність конструктивно долати життєві труднощі. Негативні соціальні прояви – булінг, дискримінація, маргіналізація, а також брак підтримки й прийняття з боку оточення – можуть призводити до фрустрації базових соціальних потреб і, у результаті, сприяти виникненню аутоагресивних проявів [3, с. 180].

Аутоагресивна поведінка є складним, багатовимірним феноменом, виникнення якого зумовлене поєднанням внутрішніх і зовнішніх чинників. Її джерела можуть мати психологічний, біологічний, соціальний чи культурний характер. Як правило, аутоагресія не з'являється раптово – вона формується поступово, як результат накопичення негативного емоційного досвіду, невирішених внутрішніх чи міжособистісних конфліктів та незадоволених потреб. Для глибшого розуміння цього явища необхідно аналізувати його витоки у взаємозв'язку між індивідуальними особливостями людини, її життєвим досвідом і соціальним середовищем, у якому вона перебуває.

Одним із найпоширеніших чинників виникнення аутоагресивної поведінки є глибокі внутрішньо особистісні конфлікти. Людина може переживати протиріччя між власними потребами та соціальними вимогами, між прагненням до прийняття й водночас страхом засудження, між почуттям провини та прагненням до свободи. Такі конфлікти часто залишаються на рівні несвідомого, проте їхній емоційний вплив є вкрай сильним. Внутрішня напруга, що виникає внаслідок цих суперечностей, нерідко спрямовується проти себе у вигляді самозвинувачень, самопокарання чи навіть самопошкоджувальної поведінки [1,

с. 120].

Важливим фактором ризику розвитку аутоагресивної поведінки є наявність психічних розладів, серед яких депресія, тривожні стани, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), граничний розлад особистості (БАР), obsесивно-компульсивний розлад та інші. Так, для депресії характерними є емоційне спустошення, втрата сенсу життя, пригніченість, що нерідко супроводжується суїцидальними думками чи самопошкоджувальною поведінкою. У випадку ПТСР аутоагресія може проявлятися як відповідь на тригери, що нагадують про травматичний досвід. Для осіб із БАР властиві імпульсивність, емоційна нестабільність та сильний страх відкидання, що також здатне провокувати деструктивні форми поведінки [5, с. 288].

Соціальна ізоляція та відчуження сприяють розвитку аутоагресії, оскільки породжують відчуття самотності, непотрібності та безглуздість існування. Втрата зв'язків і підтримки знижує самооцінку та створює внутрішній дискомфорт, що може штовхати людину до саморуйнівних форм поведінки як способу уникнення емоційного болю.

Дискримінація за різними ознаками створює відчуття ізоляції, меншовартості та неприйняття, що викликає емоційний біль і внутрішню напругу. Це може призводити до почуття безнадійності та сприяти розвитку аутоагресивної поведінки як способу справитися з психологічним дискомфортом.

Відсутність підтримки та визнання з боку близьких сприяє сумнівам у власній цінності, самотності та емоційному виснаженню, що може провокувати аутоагресивну поведінку. Психологічна підтримка є важливою для формування здорової самооцінки та адаптивного реагування на стрес.

Недостатній рівень соціальної адаптації та комунікативних навичок є важливим чинником, що сприяє розвитку аутоагресивної поведінки. Людина, яка стикається з труднощами у встановленні та підтриманні соціальних зв'язків, часто відчуває себе ізольованою та незрозумілою для оточення.

Кожен із цих чинників може самостійно сприяти розвитку аутоагресивної поведінки, водночас вони здатні взаємно посилювати свій вплив, створюючи складний соціально-психологічний контекст.

Соціальний стрес, спричинений конфліктами, кризами або нестабільністю, особливо посилюється під час війни та є ключовим соціально-психологічним чинником формування аутоагресивної поведінки. Людина, яка переживає постійний стрес через загрозу безпеці, втрату близьких, руйнування звичного життя або зміну соціального оточення, відчуває сильне емоційне напруження та виснаження. Невизначеність майбутнього, руйнівні наслідки воєнних дій і численні травматичні події провокують почуття тривоги, страху та безпорадності. Коли стрес накопичується і немає ефективних способів його подолання, людина може проявляти аутоагресивну поведінку як спосіб виразити внутрішній біль або спробу відновити контроль у ситуації, що здається неконтрольованою [2, с. 89].

Відчуття безсилля та втрати контролю над життєвими обставинами є одним із ключових чинників, що сприяють розвитку аутоагресивної поведінки.

Особливо це посилюється в умовах війни, коли людина стикається з ситуаціями, на які вона не може вплинути – загрозою життю, руйнуванням звичного середовища, втратою близьких або соціальної стабільності. Такі обставини викликають почуття розпачу, безвиході та внутрішньої порожнечі. Втрата контролю над власним життям веде до зниження самооцінки і підвищення тривожності. У таких умовах особа може шукати способи відновити відчуття влади, навіть завдаючи шкоди собі, що виступає своєрідним, хоч і деструктивним, механізмом регулювання емоцій.

Усвідомлення та ретельний аналіз соціально-психологічних чинників є важливим кроком для розробки ефективних заходів профілактики та підтримки осіб із підвищеним ризиком аутоагресивної поведінки. Такий підхід сприяє зменшенню саморуйнівальних проявів і збереженню психічного здоров'я в умовах сучасних соціальних викликів. Недостатні можливості для самореалізації також виступають значущим чинником, що формує аутоагресивну поведінку. Коли людина не може досягти своїх життєвих цілей, це викликає розчарування та внутрішнє незадоволення.

Війна як фактор розвитку аутоагресії є однією з найбільш руйнівних і травмуючих подій для людства, суттєво впливаючи на всі аспекти життя людей. Вона виступає каталізатором аутоагресивної поведінки через:

- хронічний стрес: тривала загроза життю та здоров'ю підриває психічну стабільність;
- втрати: смерть близьких, руйнування домівок, вимушене переселення формують глибоке відчуття безпорадності;
- травматичні події: перебування під обстрілами, участь у бойових діях, свідчення насильства;
- колективна травма: суспільство переживає масштабну кризу, що відображається на психіці кожного індивіда [4, с. 250].

Війна або збройний конфлікт має численні наслідки як для цивільного населення, яке не бере безпосередньої участі у бойових діях, так і для військових. Серед основних видів наслідків виділяють фізичні, психологічні, культурні, етичні, економічні та соціальні аспекти.

Передусім економічні наслідки тісно пов'язані з психологічним та фізичним станом людини. Втрата житла, роботи, засобів для існування, зниження заробітних плат та підвищення вартості житла створюють серйозний стрес. Під час війни людина опиняється в критичній ситуації: вона може залишитися без роботи та заощаджень, а від ворожих атак - без даху над головою. Усі ці обставини поступово негативно впливають на фізичне здоров'я та психіку, посилюючи тривогу, безпорадність і емоційне виснаження.

Хоча війна може виступати значним фактором у формуванні аутоагресивних тенденцій, слід пам'ятати, що це складний процес, який залежить від багатьох чинників – від особистого досвіду до соціальних і політичних умов.

Психологічні особливості аутоагресії охоплюють численні аспекти, включно з внутрішніми та зовнішніми факторами, які впливають на розвиток і прояви аутоагресивної поведінки, зокрема в умовах війни та соціальної

нестабільності.

Соціальні наслідки війни найчастіше зачіпають сім'ї. Багато людей вимушено залишають свою країну або переселяються далеко від дому, через що сім'ї часто розділяються. Це створює значний психологічний тиск і може викликати глибокі травми у членів родини.

Аутоагресивна поведінка є складним багатофакторним явищем, що формується під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників, включаючи психологічні, біологічні, соціальні та культурні аспекти. В умовах війни ці фактори значно посилюються. Основними причинами аутоагресії є глибокі внутрішні конфлікти, травматичні події, порушення самооцінки та ідентичності, відсутність підтримки з боку родини та соціального оточення, низький рівень соціальної адаптації та комунікативних навичок, а також хронічний соціальний стрес і нестабільність.

Війна стає потужним каталізатором аутоагресії, провокуючи хронічний стрес, втрати близьких і житла, травматичні події та колективну психотравму. Вона поглиблює психологічні наслідки, такі як депресія, тривожність, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) та психосоціальні розлади. Особливо уразливими є ті, хто пережив окупацію, обстріли або вимушене переселення – у таких випадках може проявлятися синдром вцілілого, коли почуття провини за виживання підсилює внутрішнє напруження [4, с. 150].

Отже, взаємодія всіх цих факторів створює складний соціально-психологічний контекст, у якому аутоагресія виступає як деструктивний механізм регуляції емоцій, реакція на внутрішній конфлікт, стрес, фрустрацію та почуття безпорадності. Ефективна профілактика та підтримка вимагають комплексного системного підходу, що враховує як особистісні, так і соціальні аспекти життя людини, а також специфічні умови війни та її наслідки для психічного та фізичного здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Бобров А. Пропаганда 2023. Інформаційні війни під час російської агресії. Харків: Фоліо, 2023. 160 с.
2. Ігумнова О. Б., Михайлов А.Р. Самодеструктивна поведінка як суспільно-культурний феномен. *Scientific Journal «Psychology Travelogs»*. 2021. №6. С. 88–95.
3. Скориніна-Погребна О. В., Бутко О. О. Науково-методичний аналіз аутоагресії в сучасній психології. *Габітус*. 2020. №16. С.180–185.
4. Станчишин В. Р. Емоційні гойдалки війни. Роздуми психотерапевта про війну. Київ: Віхола, 2022. 368 с.
5. Столяренко О. Б. Психологія особистості. Київ: Центр учбової літератури, 2012. Туриніна О. Л. Психологія травмуючих ситуацій: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: «Видавничий дім «Персонал»», 2017. 160 с.